

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

**доктора економічних наук, професора, проректора з науково-педагогічної роботи та інноваційного розвитку
ЗВО «Університет трансформації майбутнього»
ШАПОШНИКОВА КОСТЯНТИНА СЕРГІЙОВИЧА
на дисертаційну роботу Ковтуненка Дмитра Юрійовича
на тему «Організаційно-економічне забезпечення стійкості
інноваційного розвитку підприємств сфери послуг в умовах мінливого
зовнішнього середовища»
подану до захисту в разову спеціалізовану вчену раду
Національного університету «Одеська політехніка»
на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 – Економіка
галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки**

1. Актуальність обраної теми дослідження та зв'язок з науковими темами

Інновації виступають головним каталізатором сучасного економічного розвитку, забезпечуючи підвищення продуктивності, ефективне використання ресурсів і формування нових конкурентних переваг. Проте їхня цінність реалізується повною мірою лише в рамках інноваційного розвитку, що передбачає системність, безперервність і стратегічну орієнтацію підприємств на нововведення.

У сфері послуг інноваційний розвиток має особливе значення, адже цей сегмент економіки відзначається високою динамічністю, залежністю від змін попиту та швидким впровадженням цифрових технологій. Сучасні умови глобалізації, цифрової трансформації, а також зовнішні потрясіння роблять здатність підприємств швидко адаптуватися до нових викликів критично важливою. У таких обставинах актуальною стає проблема забезпечення стійкості інноваційного розвитку, яка означає збереження й нарощування інноваційного потенціалу навіть у кризових ситуаціях. Проте, незважаючи на значну кількість наукових досліджень, досі не сформовано єдиного системного підходу до організаційно-економічного забезпечення стійкості інноваційного розвитку підприємств сфери послуг.

Тема і зміст дисертації відповідають проблематиці науково-дослідних робіт кафедри економіки Національного університету «Одеська політехніка» за 2021-2025 рр.: НДР «Забезпечення ефективного функціонування та розвитку підприємств: теоретико-методологічні та практичні аспекти» (№ 0119U000743, 2019-2023 рр.), де використано рекомендації щодо впровадження системи цифрового моніторингу інноваційної стійкості, з метою забезпечення оперативного аналізу ризиків, адаптивного планування розвитку та підвищення ефективності управлінських рішень; НДР «Новітні

теорії економіки та їх інструментарій в умовах актуальних викликів і загроз розвитку» (№ 0124U003549, 2024-2028 рр.), де використано рекомендації щодо впровадження інструментів краудтестингу та крауддизайну, як механізмів апробації нових послуг за участі клієнтів та експертного середовища ще до їх комерційного запуску; НДР «Оцінювання та стратегування стійкого розвитку виробничого підприємства». (№ 1832-69, 05.05.21-30.06.21 р)., де застосовано рекомендації щодо впровадження методичного підходу до оцінки впливу зовнішнього середовища на інноваційну діяльність підприємства за допомогою системи класифікації факторів мінливості, що сприяє підвищенню гнучкості управлінських рішень; НДР «Розробка методичних рекомендацій щодо формування виробничого потенціалу підприємства на інноваційній основі» (№ 1854-69, 2021-2022 рр., де застосовано рекомендації щодо системного підходу до впровадження краудтехнологій у практику інноваційного менеджменту підприємства, що дозволяє активізувати залучення зовнішніх ідей, фінансування та експертизи для реалізації інновацій у сфері послуг.

Наведене свідчить про високу актуальність теми дослідження та наявність її зв'язку з науковими темами.

2. Основні положення, висновки і пропозиції дисертації, її наукова новизна

Дисертація складається із анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Анотація дисертації містить достатньо опису, що дозволяє зрозуміти сутність роботи та науковий внесок автора, а також його вклад у публікації.

У вступі переконливо обґрунтовано актуальність дослідження, чітко сформульовано мету, визначено завдання. Визначені об'єкт, предмет і методи дослідження є релевантними поставленій меті. Розкрито наукову новизну та практичне значення результатів, відображено апробацію та структуру роботи, обсяг та склад опублікованих праць за темою дисертації.

Розділи дисертації за побудовою та викладенням основного матеріалу є повноцінним дослідженням, присвяченим розв'язанню певних задач, які у комплексі дозволяють досягти сформульованої мети та містять відповідні елементи наукової новизни.

У першому розділі дисертації досліджено теоретичний базис інноваційного розвитку підприємств сфери послуг в умовах мінливого зовнішнього середовища (стор. 32-76). Автором було удосконалено теоретичну основу інтерпретації інноваційного розвитку підприємств сфери послуг визначенням стійкості інноваційного розвитку підприємства сфери послуг як здатності здійснювати безперервний, самовідтворюваний цикл інновацій — від формування потенціалу до впровадження та стабілізації новацій — із розумінням стійкості як відсутності фінальної фази та постійного оновлення, що набуває особливого значення в умовах динамічних змін попиту у сфері послуг (стор. 42-43).

Автором запропоновано модель багаторівневої системи управління інноваційним розвитком підприємств сфери послуг, яка вдосконалена шляхом включення до мікро-, мезо-, макро-, рівнів краудрівня як інтегративної надбудови, що об'єднує горизонтальну і вертикальну взаємодію учасників інновацій, забезпечуючи адаптивність, масштабованість і зниження трансакційних витрат у сервісній економіці (стор. 49-60).

У дисертації досліджено фактори змінності зовнішнього середовища через їх структурування за рівнями (мікро-, мезо-, макро- і краудрівень), що дозволило автору виявити їхній специфічний вплив на інноваційну активність підприємств сфери послуг та виокремити 20 ознак, що дозволяє виявити домінантні впливи на кожному з рівнів управління, визначити пріоритетні зони ризику та можливостей, а також сформулювати стратегічні підходи до їх урахування в управлінських рішеннях (стор. 65 табл. 1.5 та стор. 71 рис. 1.8).

У другому розділі дисертації проведено: комплексний аналіз стану, загроз та перспектив інноваційного розвитку вітчизняних підприємств сфери послуг в умовах мінливого зовнішнього середовища; дослідження державних програм сприяння інноваційному розвитку підприємств сфери послуг; аналіз полярності впливу імпакт-факторів внутрішнього середовища на інноваційний розвиток вітчизняних підприємств сфери послуг (стор. 80-132).

Проведено експертне оцінювання сили та полярності впливу імпакт-факторів внутрішнього середовища підприємств сфери послуг на їх інноваційний розвиток на базі запропонованої методики, яка поєднує якісні та кількісні підходи на основі симетричного аналітичного поля, з урахуванням специфіки сервісної галузі, що дає змогу комплексно оцінити позитивні та негативні впливи внутрішніх чинників для прийняття ефективних управлінських рішень (стор. 115-132)

У третьому розділі дисертації «Формування інструментарію організаційно-економічного забезпечення стійкості інноваційного розвитку підприємств сфери послуг в умовах мінливого зовнішнього середовища» запропоновано концептуальні засади та науково-методичні підходи до забезпечення стійкості інноваційного розвитку підприємств сфери послуг в умовах мінливого зовнішнього середовища (стор. 136-186).

Автором розроблено концепт підтримки стійкості інноваційного розвитку підприємств сфери послуг в умовах зовнішньої мінливості, побудований на поєднанні рівневої й галузевої логіки управління, цифрових технологій, краудінновацій, моніторингу та ризик-менеджменту, із чітким визначенням ролі держави як фасилітатора в єдиній сервісно-орієнтованій інноваційній системі (стор. 136-154, рис. 3.1 стор. 137).

Запропоновано науково-методичний підхід щодо формування інструментарію організаційно-економічного забезпечення стійкості інноваційного розвитку підприємств сфери послуг, який реалізується у вигляді цифрової крауд-платформи (стор. 154-170, рис. 3.5 стор. 156).

Сформовано багатфакторну модель моніторингу стійкості інноваційного розвитку підприємств сфери послуг в умовах мінливого зовнішнього середовища, що включає етапи постановки цілей, визначення

КРІ, збору та аналізу даних, порівняння з конкурентами, розробку стратегій дій та їх адаптацію (стор. 170-186).

У висновках *дисертації* викладені основні наукові результати, які одержані здобувачем, наведені рекомендації з їх практичного використання.

Таким чином, поставлені у дисертації завдання повністю вирішені, а наукові положення, висновки та пропозиції дисертації чітко сформульовані, апробовані і виносяться на захист уперше, що свідчить про їх наукову новизну.

3. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові результати, висновки і рекомендації, викладені у дисертаційній роботі, є аргументованими з необхідним рівнем обґрунтованості.

Використаний у роботі масив інформації зібрано особисто автором, та опрацьований список використаних джерел дозволив йому провести її ґрунтовний аналіз. Тому основні положення дисертації, які виносяться на захист, є обґрунтованими та відповідають сформульованій меті й завданням дослідження. Визначені об'єкт та предмет дослідження логічно відображені в структурі дисертації та її розділах.

Методи дослідження, обрані автором, забезпечують достовірність отриманих результатів та висновків, а доцільність їх застосування підтверджується сучасними науковими практиками. Методи і методики дослідження не містять протиріч.

Основу логіки дослідження утворюють такі методи дослідження як: діалектичний і порівняльний аналіз, систематизація та емпіричне дослідження; статистичний, класифікаційно-аналітичний; експертні оцінки, деталізація та синтез; логіко-структурне моделювання; контент-аналіз; логічна структуризація.

4. Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих працях

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується їх публікацією у фахових виданнях (6), які включені до міжнародних наукометричних баз, оприлюдненням на профільних міжнародних науково-практичних конференціях (6). Загальний обсяг 12-х публікацій автора складає 5,98 д.а., з яких 3,97 д.а. належать йому особисто.

Обсяг і якість публікацій відповідають вимогам МОН України.

5. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація здобувача Ковтуненка Дмитра Юрійовича написана на актуальну тему на достатньо високому теоретичному і методичному рівнях. Використані ідеї, висновки і тексти інших авторів належним чином відзначені посиланням на відповідне джерело.

Тема, зміст та визначені елементи наукової новизни дисертації відповідають спеціальності 051 – Економіка галузі знань 05 – Соціальні та

поведінкові науки.

За обсягом, структурою та оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам МОН України.

6. Важливість для науки та практики

Наукове значення дисертації полягає у вирішенні важливого наукового завдання – розроблення та наукового обґрунтування теоретико-методичних підходів щодо організаційно-економічного забезпечення стійкості інноваційного розвитку підприємств сфери послуг в умовах мінливого зовнішнього середовища та положень щодо формування його інструментарію.

Практичне значення результатів, отриманих здобувачем Ковтуненком Дмитром Юрійовичем полягає у розробці сукупності прикладних методичних рекомендацій щодо організаційно-економічного забезпечення стійкого інноваційного розвитку підприємств сфери послуг, що включає структурно-функціональну модель, рівневу систему управлінських інструментів, матрицю їх відповідності функціональним блокам, механізми моніторингу інноваційної стійкості та залучення краудплатформ. Слід зазначити, що основні положення дисертації доведені до рівня методичного забезпечення та практичних рекомендацій, які сприяють підвищенню адаптивності, інноваційної та економічної спроможності підприємств сфери послуг в умовах зовнішньої нестабільності, а також є корисними для системи вищої освіти, що доводять відповідні довідки та акти впровадження.

7. Дискусійні положення та недоліки дисертації

Дисертаційна робота не позбавлена окремих дискусійних положень і недоліків, серед яких необхідно відзначити наступні:

1. У п. 1.1 дисертаційної роботи, на рисунку 1.2 «Основні напрямки інноваційного розвитку підприємств» (с. 35) представлено значну кількість напрямків, проте, на нашу думку, вони не згруповані за логікою (наприклад, технологічні, організаційні, маркетингові, соціальні). Їх об'єднання у кластери підвищило б наочність та аналітичну цінність і дозволило б краще простежити системність підходу автора. Крім того, рівень деталізації напрямків у рисунку є нерівномірним: окремі блоки виглядають занадто загальними, тоді як інші мають вузьку конкретизацію. Це створює дисбаланс у поданні матеріалу та ускладнює його інтерпретацію.

2. Автором запропоновано модель багаторівневої системи управління інноваційним розвитком підприємств сфери послуг, удосконалену шляхом включення краудрівня як інтегративної надбудови (стор. 49-60). Водночас слід зауважити, що відсутність графічної візуалізації ускладнює сприйняття моделі, оскільки вона має переважно описовий характер. Використання схем чи рисунку сприяло б підвищенню наочності та полегшенню розуміння її змісту.

3. У другому розділі дисертаційної роботи (рис. 2.12–2.13) автор здійснив систематизацію державних та міжнародних програм інноваційної підтримки

підприємств сфери послуг. Представлений матеріал є цінним, проте він має кілька моментів, які потребують уточнення, а саме: поділ програм на дві категорії – прямого стимулювання та дотичного сприяння – є обґрунтованим, однак критерії віднесення окремих програм до тієї чи іншої групи не завжди чітко окреслені. Більш докладне пояснення критеріїв класифікації підвищило б аргументованість аналізу; візуалізація програм є інформативною, однак має певну нерівномірність подання. Одні блоки подані у вигляді коротких тез, тоді як інші містять розгорнуті описи. Це створює дисбаланс і ускладнює порівняння між програмами. Було б доцільно застосувати уніфікований формат представлення – наприклад, за трьома параметрами: тип інструменту, цільова спрямованість, рівень прямого/опосередкованого впливу.

4. У першому розділі дисертаційної роботи автором представлено модель багаторівневої системи управління інноваційним розвитком підприємств сфери послуг, що охоплює мікро-, мезо-, макро- та краудрівні (с. 49–60). Водночас у третьому розділі (п. 3.1) подається концепт забезпечення стійкості інноваційного розвитку підприємств сфери послуг, який базується на ієрархічній логіці взаємодії мікро-, мезо-, макро-, мега- та краудрівнів. У цьому контексті звертає на себе увагу поява мегарівня, походження якого автором безпосередньо не пояснюється, хоча його функціональне значення у структурі концепту визначене. З огляду на це, доцільним видається додаткове уточнення логіки введення мегарівня до загальної моделі.

5. У третьому розділі дисертації (рис. 3.1) автором запропоновано концепт забезпечення стійкості інноваційного розвитку підприємств сфери послуг, побудований на ієрархії мікро-, мезо-, макро-, мега- та краудрівнів. Представлена модель має теоретичну новизну, однак потребує деяких уточнень:

- ієрархічна структура подана логічно, проте межі між рівнями не завжди чіткі. Наприклад, краудрівень розглядається як наскрізний, але в його описі поєднані інструменти (краудсорсинг, краудфандинг, краудінтелект), які можуть відноситися як до мікро-, так і до мезорівня. Це створює ризик дублювання функцій і потребує додаткової аргументації щодо місця краудрівня в ієрархії;

- у концепті бракує чітких механізмів взаємодії між рівнями. Хоча автор підкреслює їх взаємозв'язок, у схемі (рис. 3.1) не відображено канали передачі ресурсів, інформації чи інноваційних імпульсів від одного рівня до іншого. Без цього модель виглядає більш описовою, ніж операційною.

Але висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи здобувача Ковтуненка Дмитра Юрійовича.

8. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Дисертація здобувача Ковтуненка Дмитра Юрійовича на тему «Організаційно-економічне забезпечення стійкості інноваційного розвитку

підприємств сфери послуг в умовах мінливого зовнішнього середовища» представляє результат його власних досліджень. Використані ідеї, висновки і тексти інших авторів належним чином відзначені посиланням на відповідне джерело. *Виявлених фактів порушення академічної доброчесності в дисертації немає.*

Загальна оцінка

Дисертаційна робота здобувача Ковтуненка Дмитра Юрійовича написана на актуальну тему на достатньо високому теоретичному і методичному рівнях. Вона є самостійно виконаною завершеною науковою працею, в якій запропоновано вирішення важливого наукового завдання, що має важливе наукове й прикладне значення.

З урахуванням актуальності теми та напрямків дослідження, внеску автора у вирішення відповідного важливого наукового завдання, достатньо високого рівня проведених досліджень, успішного практичного впровадження та опублікованості результатів дослідження, а також глибокого володіння методологією наукової діяльності, можна визнати, що дисертація здобувача Ковтуненка Дмитра Юрійовича на тему «Організаційно-економічне забезпечення стійкості інноваційного розвитку підприємств сфери послуг в умовах мінливого зовнішнього середовища» *відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії*, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 зі змінами, а її автор – Ковтуненко Дмитро Юрійович – *заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка у галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки.*

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи та інноваційного розвитку
ЗВО «Університет трансформації майбутнього»
Міністерства освіти і науки України

Костянтин ШАПОШНИКОВ